

РОЗДІЛ VI «ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ»

Актуальність дослідження. У сучасних умовах соціально-економічного розвитку українського суспільства проблема соціальної захищеності дітей – є однією з найбільш актуальних. Щоб забезпечити дітям безпеку і гідний рівень життя, у країні було створено мережу спеціалізованих освітньо-виховних установ для дітей, які потребують соціальної адаптації та реабілітації – заклади соціального захисту дітей. Дослідження їх діяльності із соціальної адаптації дітей є важливим завданням соціальної педагогіки. Проблеми захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не лише не втратили своєї актуальності, а й набули особливої гостроти. Посилена потреба соціально-педагогічної діяльності у закладах соціального захисту дітей зумовлена наявністю широкого спектру соціальних, медичних, психологічних та педагогічних проблем.

Загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають на первинному обліку станом на 01.01.2016 в Україні становить 73,2 тис. осіб. Частина з них виховуються в сімейних формах виховання (опіка, піклування, прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу). Зростання в Україні кількості дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування, призвело до того, що попри упровадження сімейних форм влаштування, кількість закладів, які змушені займатися життєвляштуванням таких дітей, не зменшується. Тому зростає необхідність підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей.

На сучасному етапі розвитку проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей має значну соціальну та наукову актуальність. Основним фактором тут є професійна придатність та ефективність практичної діяльності. Професійна діяльність майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей спрямовує на виконання та дотримання визначених обов'язків, на професійну відповідальність за свою роботу; виконання низки найважливіших функцій; наявність професійно важливих якостей особистості; забезпечення соціального захисту дітей, які виховуються в цих закладах. Головним у професійній

діяльності майбутнього соціального педагога є цінність людського життя, тому важливою складовою діяльності спеціаліста в закладах соціального захисту дітей є активна позиція до зміни та покращення життя підростаючого покоління.

У працях О. Балакірева, С. Бадер, В. Виноградової-Бондаренко, К. Ігнатенко, Л. Кальченко, О. Коваленко, І. Манохіної, В. Москалюк, В. Перейми, О. Потопахіної, В. Тарасенко приділено увагу проблемам захисту дітей-інвалідів, бездоглядних дітей, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; О. Безпалько, І. Зверєвої, О. Карагодіна – комплексній оцінці потреб дитини в інтернатному закладі. Питання визначення професійної діяльності та професійної підготовки соціальних педагогів висвітлено у працях таких науковців, як О. Безпалько, І. Богданова, Г. Вороніна, А. Галагузова, І. Зверєва, А. Капська, Р. Овчарова, С. Харченко, П. Шептенко та ін. Проблема професійної підготовки майбутнього соціального працівника й соціального педагога, зокрема, знайшла відображення в працях багатьох учених (С. Архипова, О. Безпалько, В. Бочарова, Р. Вайнола, І. Зверєва, А. Капська, О. Карпенко, Я. Кічук, І. Ковчина, Г. Лактіонова, С. Литвиненко, Г. Локарева, Л. Міщик, В. Оржеховська, В. Поліщук, В. Сластьонін, С. Харченко).

Сучасні дослідження теоретичних та методичних засад професійної підготовки фахівців із соціальної педагогіки зорієнтовано на вивчення напрямків соціально-педагогічної роботи з різними категоріями клієнтів (Л. Іванова, О. Лісовець, Ю. Мацкевич, С. Пащенко, Л. Пундик, Р. Чубук), висвітлення конкретних напрямків професійної підготовки соціальних педагогів (А. Ведмедюк, С. Гришак, Т. Лесіна, О. Луганцева, М. Малькова, О. Платонова, О. Пожидаєва, О. Тютюнник, О. Філь, О. Шароватова), розгляд різних аспектів власне процесу професійної соціально-педагогічної підготовки (В. Багрій, Л. Боднар, З. Бондаренко, О. Коваль, З. Фалинська), проблемах професійно-особистісного становлення майбутнього фахівця (О. Гура, І. Козич, Л. Литовченко, О. Москалюк, О. Патинок, Г. Первушина, О. Пономаренко, Т. Спіріна).

Разом із тим простежуємо дефіцит вітчизняних досліджень, присвячених розробці теоретичних основ й удосконаленню підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей.

Теоретико-методологічною основою дослідження є сукупність соціологічних, психологічних, психолого-педагогічних, соціально-педагогічних теорій та концептуальних положень щодо соціального захисту дітей-сиріт та

дітей, позбавлених батьківського піклування, (В. Андрійв, Н. Болотіна, В. Бурак, Л. Волинець, К. Добромислов, М. Захаров, О. Карпенко, В. Кобелева, Н. Максимова, О. Мачульська та ін.); соціально-правового захисту дітей (І. Зверєва, Л. Караман, Г. Лактіонова, В. Лапаєва, О. Наливайко, В. Оржеховська, О. Пилипенко, П. Рабінович та ін.); реалізації прав дитини щодо соціально-правового захисту дитини (З. Галковська, Н. Малярова, М. Несміянова та ін.).

Вихідні положення дослідження ґрунтуються на засадах Конституції України, Законів України „Про охорону дитинства”, „Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей”; Указами Президента України „Про проведення в Україні у 2006 році Року захисту прав дитини”, „Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей”, „Про Загальнодержавну програму „Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року”, „Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року”; „Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування”; Лист МОН від 27.07.2012 № 1/9-532 „Про посилення профілактичної роботи в інтернатних закладах”, Лист МОН від 18.04.2012 № 1/9-294 „Щодо утримання учнів (вихованців) із дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в інтернатних закладах”; „Про затвердження Типового положення про спеціальний будинок-інтернат”, „Про затвердження заходів щодо удосконалення діяльності інтернатних закладів на період” до 2012 року, „Про затвердження положення про дитячий будинок сімейного типу”, „Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей”.

Під час визначення критеріїв підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей ми відштовхувалися від об’єктивної необхідності перевірити ефективність трьох сформульованих педагогічних умов, упровадження яких у педагогічний процес дозволить удосконалити процес підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності. Отже, було виокремлено критерії, наявність яких визначалася за допомогою показників із метою схарактеризувати рівні підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Критерії, показники підготовленості майбутніх соціальних педагогів до

професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей

Компоненти	Критерії	Показники
Мотиваційно-ціннісний	Самовизначеність та професійна спрямованість	наявність мотивації до успіху у майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей
		наявність цінностей професійної самореалізації майбутнього соціального педагога у закладах соціального захисту дітей
		здатність реалізації здібностей в саморозвитку
		сформованість рівня саморозвитку і професійно-педагогічної діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей: рівень направленості до саморозвитку; самооцінка особистості
Когнітивно-діяльнісний	Змістовно-процесуальний	глибина та повнота обсягу знань, відображення науковості через усвідомленість, системність; узагальненість знань майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей
		виконання усіх операцій із дотриманням їх послідовності та цілковитим усвідомленням дій майбутнього соціального педагога до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей
		використовування навчально-методичних, науково-методичних, інформаційно-освітніх ресурсів у професійній діяльності
Інтерактивно-комунікативний	Здатність до комунікації та активної взаємодії	сформованість комунікативного контролю в майбутніх соціальних педагогів
		сформованість мобільності, адаптивності в різних ситуаціях спілкування
		діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному

		спілкуванні майбутніх соціальних педагогів
Рефлексивно-перцептивний	Здатність до самооцінки та соціальної проникливості	наявність перцептивно-інтерактивної компетентності в професійній діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей
		сформованість рівня домінуючої перцептивної модальності
		виявлення самооцінки рівня онтогенетичної рефлексії в професійній діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей
		сформованість рівня перцептивно-невербальної компетентності

У структурі підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей ми виокремили такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, інтерактивно-комунікативний, рефлексивно-перцептивний. Для оцінки досліджуваного феномену в межах кожного компонента підготовленості ми з'ясували критерії та їх показники [23].

Кожен критерій спрямований на оцінювання окремого компонента, що має відповідні показники. Отже, говорити про підготовленість майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей можна за умови виявлення кожного критерію.

Перейдемо до характеристики кожного з критеріїв підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей та їх показників.

Перший критерій – **самовизначеність та професійна спрямованість** мотиваційно-ціннісного компоненту. Спрямованість особистості в психології розглядається як утворення, що визначає основний напрям її діяльності, поведінку в конкретних життєвих ситуаціях [37, с. 6].

Самовизначення особистості – свідомий акт вияву та утвердження власної позиції в проблемних ситуаціях. Особливими формами самовизначення особистості є самовизначення особистості в групі та професійне самовизначення [19, с. 330]. Професійна спрямованість – складне психологічне явище, яке характеризує психологічну готовність учня до вибору напрямку його майбутньої професійної діяльності. Професійне самовизначення – це вибір з

арсеналу професій такої, що найбільше відповідає індивідуальним рисам людини [37, с. 6]. Професійне самовизначення педагога є важливим, адже вчасне й вірне самовизначення сприятиме професійному розвитку вчителя. Педагогічну спрямованість майбутнього соціального педагога доцільно розглядати в контексті загальної психологічної проблеми – спрямованості особистості. Спрямованість особистості визначають по-різному. С. Рубінштейн розмів її як деякі динамічні тенденції, які в якості мотивів визначають людську діяльність, самі, так само, визначаючись її цілями й завданнями [30]. А. Леонтьєв, розвиваючи ідеї С. Рубінштейна, ядром особистості називав систему відносно стійких, ієрархічних мотивів як головних спонукачів діяльності [24]. Л. Божович та її колеги спрямованість особистості розуміли як систему стійко домінуючих мотивів, які визначають цілісну структуру особистості [7]. Спрямованість особистості виявляє себе в різних сферах людської діяльності. Спрямованість на професійну діяльність виявляється на певному етапі розвитку особистості (в юності) і стає в цей період життя центральним особистісним новоутворенням.

Ми вважаємо, що професійна спрямованість майбутнього соціального педагога – це професійно-значуща риса, яка посідає центральне місце в структурі особистості й обумовлює його індивідуальну й типологічну своєрідність.

Показниками критерію самовизначеності та професійної спрямованості є:

- наявність мотивації до успіху майбутніх соціальних педагогів до професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей;
- наявність цінностей професійної самореалізації майбутнього соціального педагога у закладах соціального захисту дітей;
- здатність реалізації здібностей в саморозвитку;
- сформованість рівня саморозвитку і професійно-педагогічної діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей: рівень спрямованості до саморозвитку; самооцінка особистості.

Другий критерій – **змістовно-процесуальний** когнітивно-діяльнісного компонента підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей. З одного боку, являє собою систему особистісно-привласнених майбутнім соціальним педагогом знань із теорії самоосвіти, самовиховання й саморозвитку, а з іншого, відображає

наявний рівень професійно-фахових знань, що складають зміст самовдосконалення у професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей. Це вміння й навички використовувати навчальні, навчально-методичні, науково-методичні, інформаційно-освітні ресурси у професійній діяльності, створювати інноваційні освітні продукти, впроваджувати в педагогічну, управлінську й методичну практику сучасні освітні форми й методи, програми дослідно-експериментальної роботи, інноваційні проекти.

Цей критерій передбачає оцінку ефективності та якості засвоєних студентами знань: про сутність, специфіку професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей; про структуру навчально-виховного та соціально-педагогічного процесу у закладах соціального захисту дітей; про найважливіші педагогічні ідеї, теорії соціально-педагогічні концепції; про педагогічні аспекти розвитку та соціалізації людини на різних етапах життя; про дитячі групи та колективи, особливості спілкування та взаємодії дітей у закладах соціального захисту; про сучасні педагогічні та соціально-педагогічні методи, методики, технології. Також визначає оцінку підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей загально-педагогічних умінь (аналітичні, діагностичні, конструктивні, організаторські, комунікативні, прогностичні, рефлексивні; уміння формулювати соціально-педагогічні задачі та розв'язувати їх тощо); загально-навчальних умінь студентів (уміння ставити цілі, планувати та виконувати діяльність, уміння самооцінки та самоконтролю) [14].

Вважаємо, що змістовно-процесуальний критерій ґрунтується на прийнятих у педагогіці та психології кількісних та якісних показниках ефективності процесу навчання, підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей пізнавальних і практичних (загально-педагогічних) умінь.

Показниками змістовно-процесуального критерію є:

- глибина та повнота обсягу знань, відображення науковості через усвідомленість, системність; узагальненість знань майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей;
- виконання всіх операцій із дотриманням їх послідовності та цілковитим усвідомленням дій майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей;
- використання навчально-методичних, науково-методичних, інформаційно-освітніх ресурсів у професійній діяльності.

Третій критерій – **здатність до комунікації та активної взаємодії** інтерактивно-комунікативного компонента підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей. Комунікативна складова ділового спілкування майбутнього соціального педагога охоплює обмін інформацією, а також те, як інформація формується, уточнюється, розвивається. Термін „комунікація” тлумачать як обмін інформацією між людьми, як смисловий аспект соціальної взаємодії, складову спілкування. Інтерактивна складова ділового спілкування передбачає в майбутніх соціальних педагогів обмін не лише інформацією, а й різними діями, за допомогою яких здійснюється взаємне стимулювання, контроль та взаємодопомога в розв’язанні спільного завдання. Взаємодія в цьому контексті є аспектом спілкування, що виявляється в організації учасниками управлінського процесу взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності, досягнення спільної мети у професійній діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей. Важливий аспект взаємодії є взаєморозуміння, тобто таке розшифрування між майбутнім соціальним педагогом та дітьми, які виховуються в закладах соціального захисту повідомлень і дій один одного, яке відповідає їх значенню з погляду авторів інформації.

У соціальній психології виокремлюють компоненти та рівні взаєморозуміння, які знайшли своє відображення у професійній діяльності майбутнього соціального педагога з дітьми в закладах соціального захисту. До компонентів взаєморозуміння відносять: схожість чи співзвучність поглядів, почуттів у різних ситуаціях; сприймання поглядів іншого навіть тоді, коли вони здаються неправильними; взаємне розуміння думок. Серед рівнів взаєморозуміння виокремлюють: згоду (взаємопогоджені оцінки ситуацій і правила поведінки співучасників; згода — це формальний рівень взаєморозуміння); осмислення (стан свідомості, за якого в учасника ділової взаємодії виникає впевненість в адекватності своїх уявлень й обраних засобів впливу); співпереживання (здатність враховувати стан співрозмовника).

Показниками критерію здатності до комунікації та активної взаємодії є:

- сформованість комунікативного контролю майбутніх соціальних педагогів;
- сформованість мобільності, адаптивності в різних ситуаціях спілкування;
- діагностика емоційних бар’єрів у міжособистісному спілкуванні.

I, нарешті, четвертий критерій - **здатність до самооцінки та соціальної проникливості** рефлексивно-перцептивного компонента підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей. Соціальна проникливість майбутнього соціального педагога у професійній діяльності пов'язана з тонким розумінням особистості дитини, яка виховується в закладах соціального захисту та її тимчасовим психічним станом, **здатність** проникати у внутрішній світ. Цей критерій допомагає майбутнім соціальним педагогам розуміти дітей, проникати в індивідуальну суть кожного вихованця, визначати їх ціннісні орієнтації, які знаходять вираження в їх ідеалах, потребах, інтересах, у рівні домагань. Формується через розвиток психологічної проникливості, спостережливості, умінь соціальної перцепції, а також розвиток професійного самопізнання майбутніх соціальних педагогів (спостережливість, увага до дітей, психологічна проникливість, уміння адекватно сприймати самого себе й інших, прогностичні здібності).

Процес самовдосконалення особистості майбутнього соціального педагога починається з самопізнання, яке відбувається на основі актів самоспостереження самоаналізу й самооцінки. На основі самопізнання формується самоставлення особистості, самоставлення так само обумовлює прийняття рішення про необхідність самокорекції, самозміни і, як наслідок, – до практичних перетворювальних дій майбутнього фахівця, спрямованих на самого себе – до самотворення. Процес самопізнання, критичне ставлення до себе, адекватна самооцінка своїх професійних характеристик та властивостей, самоаналіз квазіпрофесійної та професійної (у період проходження педагогічної практики) діяльності майбутніх соціальних педагогів допомагають їм визначити напрямки та завдання власного професійного самовдосконалення [6, с. 277].

Показниками критерію здатності до самооцінки та соціальної проникливості є:

- наявність перцептивно-інтерактивної компетентності в професійній діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей;
- сформованість рівня домінуючої перцептивної модальності;
- виявлення самооцінки рівня онтогенетичної рефлексії в професійній діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей;
- сформованість рівня перцептивно-невербальної компетентності.

Наступною складовою діагностичного інструментарію є виявлення рівнів підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у

зкладах соціального захисту дітей.

Ступінь вияву кожного з показників, узятих у сукупності, визначає рівень підготовленості майбутніх соціальних педагогів. У дослідженні було визначено три рівні підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей: низький, середній, достатній.

Ми будемо використовувати в подальшому дослідженні метричну шкалу, яка містить у собі три рівні (низький, середній, достатній) та являє собою шкалу рівних інтервалів і дозволяє фіксувати розмір інтервалу. Тому означені методики були перераховані за вимогами кваліметричного розподілу за визначеними рівнями.

Переходимо до опису кожного з рівнів підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей.

Низький рівень підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей характеризується низькою мотивацією до професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей; низьким рівнем задоволення вибором професії; низькою потребою в досягненні професійних знань, умінь і навичок; відсутністю професійної спрямованості, наполегливістю в досягненні своїх цілей. Рефлексія студентів, які відносяться до даного рівня, повністю відсутня, тобто підсумком минулих помилок стає страх перед здійсненням нових необачних вчинків. Значущість особистісної позиції в спільній діяльності з дітьми, які виховуються в закладах соціального захисту, і її організації є досить низькою. Майбутні соціальні педагоги не схильні до самоусвідомлення й лише епізодично виявляють ознаки роботи над усвідомленням особистісного змісту.

На цьому рівні майбутні соціальні педагоги володіють теоретичними засадами соціальної педагогіки, інклюзивної освіти, організації роботи з різними соціальними групами, соціальної адаптації випускників шкіл-інтернатів, соціально-педагогічної профілактики правопорушень. Зокрема, знання про: характеристику закладів соціального захисту; дітей, які виховуються в цих закладах, їх проблеми; функціональні обов'язки майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей; особистісні якості притаманні майбутньому соціальному педагогу у професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей. Майбутні фахівці виконують роботи за зразками, планом, опорними схемами, мають уміння застосовувати на практиці

набуті теоретичні знання, використовувати знання в аналогічній ситуації за шаблоном.

Середній рівень є базовим у підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей. Характеризується наявністю мотивації професійної діяльності в майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей, наявністю потреб в досягненні професійних знань, умінь та навичок у професійній діяльності. На цьому рівні в майбутніх фахівців недостатня професійна спрямованість, наполегливість у досягненні мети в професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей; недостатність здобутих професійних знань, володіння навичками щодо реалізації отриманих професійних знань у процесі соціально-педагогічних практик. Відбувається формування професійної діяльності із застосуванням знань соціальної педагогіки, інклюзивної освіти, організації роботи з різними соціальними групами, соціальної адаптації випускників шкіл-інтернатів. Його основою є освоєння особливих методів та форм роботи майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей у професійній діяльності.

На цьому рівні майбутній соціальний педагог уміє: використовувати навчально-методичні, науково-методичні, інформаційно-освітні ресурси у професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей, характеризує виконання всіх операцій із дотриманням їх послідовності та цілковитим усвідомленням дій.

Достатній рівень підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей характеризується вираженою стійкою мотивацією до професійної діяльності, усвідомленою потребою в досягненні професійних знань, умінь та навичок; вираженою позитивною професійною спрямованістю, наполегливістю в досягненні своєї мети; повним обсягом здобутих професійних знань. У майбутнього соціального педагога підготовленість до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей простежується на всіх компонентах: мотиваційно-ціннісний (наявність мотивації до успіху майбутніх соціальних педагогів до професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей; наявність цінностей професійної самореалізації майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей; здатність реалізації здібностей в саморозвитку; сформованість рівня саморозвитку й професійно-педагогічної діяльності майбутніх соціальних педагогів в закладах соціального захисту дітей: рівень

спрямованості до саморозвитку; самооцінка особистості); когнітивно-діяльнісний (глибина та повнота обсягу знань, відображення науковості через усвідомленість, системність; узагальненість знань майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей; виконання всіх операцій із дотриманням їх послідовності та цілковитим усвідомленням дій майбутнього соціального педагога у закладах соціального захисту дітей; використання навчально-методичних, науково-методичних, інформаційно-освітніх ресурсів у професійній діяльності); інтерактивно-комунікативний (сформованість комунікативного контролю майбутніх соціальних педагогів; сформованість мобільності, адаптивності в різних ситуаціях спілкування; діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні); рефлексивно-перцептивний (наявність перцептивно-інтерактивної компетентності в професійній діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей; сформованість рівня домінуючої перцептивної модальності; виявлення самооцінки рівня онтогенетичної рефлексії в професійній діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей; сформованість рівня перцептивно-невербальної компетентності).

Засновуючись на констатованих раніше основних протиріччях у досліджуваному явищі, ми починаємо розробку педагогічних умов, які, вважаємо, сприятимуть формуванню підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей.

1. Створення позитивної настанови на професійну діяльність майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей.

2. Орієнтація змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності на усвідомлення норм, стандартів, еталонів, особливостей роботи в закладах соціального захисту дітей.

3. Оптимізація підготовки майбутніх соціальних педагогів через використання сучасних ефективних форм і методів навчання в процесі соціально-педагогічних практик у закладах соціального захисту дітей.

Обґрунтовуючи першу педагогічну умову підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей, зазначимо тлумачення поняття „настанова” — стійка оцінка (позитивна чи негативна), що визначає спрямованість дій індивіда [39].

Для точності формулювання, на наш погляд, передусім необхідно визначити субординаційний зв'язок позитивної настанови на професійну

діяльність майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей. У західній науці для позначення соціальних настанов використовують поняття „атитюд” (англ. attitude — ставлення до чого-небудь), що визначається як психологічне переживання індивідом цінності, значення, змісту соціального об’єкта чи як настанова свідомості індивіда щодо деякої соціальної цінності. Г. Олпорт нарахував 17 дефініцій цього поняття. Було встановлено, що настанова трактується як [39]: певний стан свідомості й нервової системи; виражена готовність до реакції (поведінки); організовувач початку діяльності; стан готовності, що виникає на основі попереднього досвіду; настанова, що виражається в динамічній спрямованості поведінки.

Для того, аби краще ставитися майбутньому соціальному педагогу до оточуючих у закладах соціального захисту дітей, треба розвивати таке ставлення до себе самого. Неможливо дати іншим те, чого він не має сам, а якщо в студента виробиться установка зі знаком „плюс”, він зможе перенести її й на інших. Якщо майбутній соціальний педагог погано ставиться до когось, то й до себе він ставиться точнісінько так. Задоволену людину, у якої все гаразд, видно неозброєним оком. Життя людини з негативним зарядом сповнене розчарувань і неприємностей, які вона притягує, неначе магніт.

За визначенням, „ставлення” — дзеркало людини: усе, що відбувається всередині, виходить назовні. І те, на що ви налаштовані, може охарактеризувати вас як особистість [10].

Майбутньому соціальному педагогу, який лише починає працювати на новому місці в закладі соціального захисту дітей чи то виконувати нове завдання, потрібно налаштовуватися оптимістично, не забувати підтримувати цей свій настрій. Майбутній соціальний педагог не гарантований від сумнівів. Проте це є тимчасове явище. Для того, аби подібне траплялося якомога рідше, треба усвідомити, що позитивна установка важлива з багатьох причин:

1. Коли майбутній соціальний педагог налаштований позитивно, він більш енергійний, більш мотивований, ефективніше працює. Негативне виснажує його, забираючи енергію. Якщо майбутній соціальний педагог у професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей подолає себе - його внутрішній потенціал знайде позитивний прояв.

2. Перші враження від роботи в закладах соціального захисту зберігаються надовго. Якщо майбутній соціальний педагог випромінює позитивний настрій — він отримає у відповідь дружній сигнал.

3. Співробітникам у закладах соціального захисту дітей до вподоби позитивно налаштовані люди. Їм подобається приємна людина. Це робить роботу цікавою, а спілкування з цією людиною – повноцінним.

Майбутньому соціальному педагогу в закладах соціального захисту дітей потрібно випромінювати позитивні вербальні й невербальні сигнали під час усіх контактів, зокрема й телефонних; залишатися позитивно „зарядженим” упродовж усієї роботи; бути уважним і добре ставитися до тих, хто не ставиться до нього так само; обходитися зі співробітниками, керівництвом, дітьми, виходячи з норм моралі й етики; розвивати в собі почуття гумору; аналізувати негативні емоції, шукати їх причини і працювати над створенням позитивної установки.

У якості орієнтирів під час розв’язання завдання щодо створення позитивної настанови на професійну діяльність майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей, ми зважали на думку Л. Шморгуна [39] – настанова є універсальним механізмом організаційної поведінки і спілкування. Вона багато в чому визначає стратегію життя і професійної діяльності, пронизує всі рівні функціонування людини та її психіку. Настанови всіх видів укорінені в підсвідомості, тому інколи важко піддаються раціональним способам узгодження [39]. Настанови – складне соціально-психологічне утворення, яке включає декілька компонентів. Учені-біхевіористи виокремили три компоненти настанови: пізнання (думки), афект (почуття) і поведінка.

Пізнавальний, або когнітивний, компонент настанови включає переконання, думки та інформацію, якими володіє людина щодо об’єкта настанови. Наприклад, сюди можна віднести знання про те, яких умінь вимагає робота, і думку про власні здібності.

Афективний компонент – це емоційна оцінка об’єкта, виявлення почуття, симпатії чи антипатії щодо об’єкта настанови (наприклад, задоволення від роботи чи ненависть до неї).

Поведінковий компонент (когнітивний) – це поведінка людини щодо об’єкта настанови, яку можна передбачати.

Отже, з огляду на це, соціальна настанова одночасно визначається як усвідомлення, оцінка та готовність діяти [39].

Зазначимо, що позитивна настанова щодо виконуваної працівником роботи може включати, наприклад, такі три компоненти. Когнітивний компонент

„усвідомлення думки про свою роботу”.

Афективний компонент

„я почуваю, що робота”.

компоненти пов'язані з третім приходити на робоче місце раніше належного часу [39].

Смислово настанову можна визначити як внутрішній механізм регуляції діяльності, що відбувається та забезпечує відповідність діяльності з її мотивом, що відзначили у працях О. Асмолов [2], Ф. Бассін [5], Д. Узнадзе [34].

На наш погляд, задоволення від роботи майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей ~~на це спонукає~~ індивіда щодо своєї трудової, професійної діяльності, яка наявна тоді, коли робота відповідає потребам та інтересам людини, а умови праці та винагорода (заробітна плата) є задовільними й індивіду подобається колектив, у якому він працює.

Отже, для визначення позитивної настанови на професійну діяльність майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей за допомогою опису її ефективності ми звернулися до розробок Д. Узнадзе [34], про настанову як „цілісну модифікацію суб'єкта”, його готовність певно сприймати ситуацію й діяти в ній.

Продовжуючи обґрунтовувати першу педагогічну умову підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей, зазначимо, що однією з найважливіших функцій навчального процесу у вищому педагогічному навчальному закладі є розвиток студента – майбутнього соціального педагога як особистості. Щоб сповна реалізувати її, кожен учасник педагогічного процесу має чітко усвідомлювати механізми особистісного зростання студента та враховувати їх під час професійного навчання. Особливу увагу при цьому надаємо формуванню позитивної „Я - концепції” майбутнього соціального педагога як центрального утворення його особистості. Під „Я-концепцією” ми розуміємо „ціннісний, хоч і непозбавлений внутрішніх суперечностей, образ власного „Я”, який є установкою майбутнього соціального педагога у закладах соціального захисту дітей щодо себе. „Я-концепція” – важливий самоутворюючий компонент. Практика свідчить, що недооцінка ролі та особливостей „Я-концепції” студента призводить до суттєвих недоліків у його навчально-професійній діяльності, бо не забезпечує соціально-психологічні умови актуалізації творчого потенціалу студента, стимулювання його професійного становлення та особистісного зростання. Під „Я-концепцією” майбутнього соціального педагога розуміємо складну динамічну систему уявлень студента про себе як особистість і суб'єкта навчально-професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей, яка містить у собі взаємопов'язані і взаємозумовлені компоненти:

- „образ – Я”, що розкриває неповторність самосприйняття через фіксацію студентом певної соціально-рольової позиції і настанов щодо себе;

- „ставлення – Я”, яке визначається самооцінкою професійно-педагогічних здібностей і особистісних якостей і може викликати виявлення певних емоційно-ціннісних проявів;

- „вчинок – Я”, спрямований на самовиявлення і самопрезентацію власного „Я”, або прояв певної захисної дії, коли є „посягання” на цінність і цілісність сформованого уявлення про себе [29, с. 83].

„Я-концепція” забезпечує внутрішню узгодженість особистості, відносну стійкість її поведінки. Вона багато важить у професійному зростанні майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей. Ці механізми реалізуються на тлі ментального простору, у якому відбувається життєдіяльність індивіда. Цей психологічний феномен розглядаємо в результативному й процесуальному аспектах, тобто як наслідок і умову перебігу взаємин студента з викладачами. Вважаємо, що через механізм оптимізації міжособистісних взаємин у системі „студент-викладач” можна ефективно впливати на формування „Я-концепції” майбутнього соціального педагога в період його професійного навчання.

На наш погляд, позитивна „Я-концепція” майбутнього соціального педагога сприяє розкриттю і реалізації внутрішніх можливостей студентів у напрямку його успішної професійної підготовки. Позитивна „Я-концепція” майбутніх фахівців у закладах соціального захисту дітей характеризується такими емпіричними показниками: висока когнітивна складність і диференційованість „Образу-Я”; професійно-рольова ідентифікація („Я-майбутній педагог”); наявність власне особистісних компонентів у структурі уявлень про себе (любов до дітей); внутрішня цілісність й узгодженість між модальностями „Я-реальне”, „Я-ідеальне”, „Я-дзеркальне”; відносна стійкість. Стабільність уявлень про себе як особистість і майбутнього педагога; переважання серед них моральних суджень і загальний позитивний їх характер. Студенти – майбутні соціальні педагоги з позитивною „Я-концепцією” відрізняються високою (здебільшого адекватною) самооцінкою педагогічних здібностей, особистісних якостей і наслідків своєї навчально-професійної діяльності; високим рівнем самоповаги, самокритичності, але без самобичування. Вони здебільшого очікують на позитивне ставлення з боку авторитетних осіб, емоційно стійкі, із низьким рівнем особистісної й реактивної тривожності. Їм притаманна висока активізація вчинку самобачення, наявність

позитивних мотивів навчально-професійного й особистісного самовдосконалення, здатністю до вольових дій щодо подолання вад власного „Я”. Майбутній фахівець із позитивною „Я-концепцією” відповідально усвідомлює свої потреби і намагається їх реалізувати, але робить це за власним бажанням, а тому відчуває внутрішню свободу. У змісті „Я” наявні професійні якості й настанови, що свідчить про професійну спрямованість особистості майбутнього соціального педагога та є важливою особистісно-психологічною передумовою психологічної адаптації молодого соціального педагога у професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей. Студенти з позитивною „Я-концепцією” активніші в навчанні, успішно оволодівають навичками самоосвіти, намагаються оволодіти рисами особистості, які притаманні професійній моделі [29, с. 84] Під час взаємин із викладачами студент відтворює професійний досвід через механізм наслідування стилю педагогічної діяльності наставників, манери їх поведінки. Це одна з ситуацій, де проходить процес самопізнання студента, у результаті якого формується уявлення про себе як майбутнього соціального педагога, коригується й стабілізується професійне самовизначення.

Вступаючи до взаємодії із дітьми, майбутній соціальний педагог у закладах соціального захисту дітей бере на себе розширену відповідальність — моральну відповідальність за реальні людські долі. Стійка позитивна мотивація професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей у цьому випадку повинна підкріплюватися розумінням високої соціальної значущості надання своєчасної професійної соціально-педагогічної допомоги дітям у поєднанні з усвідомленням особистісного смислу власної професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів.

Зауважимо, що одним із найважливіших структурних компонентів підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей є мотиваційно-ціннісний. У контексті розробки змісту першої педагогічної умови дослідження однією з ключових категорій є також терміни „мотив” та „мотивація”. Цей термін є похідним від слова „мотив”. Мотив, на відміну від мотивації, — це те, що належить самому суб’єктові поведінки, ставши його стійкою особистісною властивістю, яка зсередини спонукає до виконання відповідних дій. Мотив можна визначити як поняття, що в узагальненому вигляді має багато диспозицій [4]. Л. Божович [8] відзначала, що як мотив можуть виступати предмети зовнішнього світу,

уявлення, ідеї, почуття і переживання, — усе те, у чому знайшла втілення потреба [8, с. 41-42].

Зважаючи на це, зазначимо, що мотиви професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей — мотиви, пов'язані з її здійсненням працювати в галузі даного предмета, працювати з дітьми; засновані на усвідомленні своїх педагогічних здібностей та вибору професії.

Слово „мотивація” використовують у сучасній психології праці в подвійному значенні: як таке, що позначає систему факторів, які детермінують поведінку (сюди входять зокрема потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення й інше) і як характеристика процесу, стимулює і підтримує активність поведінки на відповідному рівні. Ми використовуватимемо поняття „мотивація” у професійній діяльності майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей, переважно в першому значенні, хоч у деяких випадках, коли це потрібно (і доречно), уживатимемо друге його значення. Мотивацію можна визначити як сукупність причин психологічного характеру, які пояснюють поведінку працівника і її початок, спрямованість і активність [4].

На думку І. Баклицького [4], мотивація пояснює цілеспрямованість дії, організованість і стійкість цілісної діяльності, спрямованість на досягнення певної мети. Поняття „мотивація” одні вчені трактовують як „сукупність стійких мотивів, спонукань, що визначають зміст, спрямованість і характер діяльності особистості, її поведінки” [18, с. 81]. У широкому розумінні мотивацією вважають процес дії мотивів; сукупність стійких мотивів за наявності домінуючого, що виражає спрямованість особистості, ціннісні орієнтації, визначає її діяльність і формується в процесі виховання [28].

Мотивація до професії вчителя в літературі носить назву педагогічної спрямованості (Н. Кузьміна [20], А. Маркова [26], В. Сластьоніна [32] та інші). Стійка педагогічна спрямованість — це прагнення стати, бути й залишатися вчителем, що допомагає йому долати перешкоди і труднощі в роботі. Спрямованість особистості вчителя виявляється у всій його професійній життєдіяльності і в окремих педагогічних ситуаціях, визначає сприйняття й логіку його поведінки, усе обличчя людини [20; 26; 32]. Щоправда, як зазначила А. Маркова та інші вчені, у вчителя цей образ набуває часом перебільшених рис, виражаються в надмірній повчальності, категоричності суджень [26]. Нерідко в поняття „педагогічна спрямованість” вкладається лише усвідомлення значущості педагогічної роботи та інтерес до того чи того предмета. Але справжня педагогічна спрямованість виявляється в інтересі до своїх учнів, до

творчості, пов'язаній з вихованням у них людських якостей, що забезпечують їм подальшу самоосвіту засобами самоорганізації, самоконтролю. У такому випадку найважливішими ознаками педагогічної спрямованості є інтерес до педагогічної професії, схильність займатися нею, усвідомлення своїх здібностей і характеру як відповідних цієї професії [26].

Ми визначаємо, що мотиваційна готовність майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей виражається в загальній орієнтація на професії типу „людина-людина”, у подальшому формуванні мотиваційно-цілісного ставлення до професії соціального педагога. Практична ж діяльність формує його соціальні і професійні позиції. Вона пов'язана з виконанням різноманітних соціальних ролей: посередника поміж дітьми й дорослими, поміж сім'єю і соціальними службами; порадника, друга, експерта, психотерапевта, помічника тощо. Оволодіння різними ролями визначає рівень професійної компетентності соціального педагога, що характеризує єдність теоретичної і практичної готовності до здійснення соціально-педагогічної діяльності [12].

На думку Л. Завацької [12], мотивація виявляється і в такому компоненті особистості соціального педагога, як відносини. Стиль поведінки фахівця, обумовлений сукупністю його особистісних і професійних якостей, його ціннісними орієнтаціями та інтересами, має помітний вплив на систему відносин, які налагоджує соціальний педагог. Лише пізнавальна мотивація здатна стати дієвим чинником активного залучення особистості до процесу пізнання. Мотиви виникають із потреб, а потреби визначаються досвідом, настановою, оцінкою, волею, почуттям тощо [12].

На наш погляд, пізнавальна мотивація майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей, спонукає їх розвивати свої здібності та можливості, розкриває свій творчий потенціал, тобто зумовлює особистісні та професійні зміни під час підготовки майбутнього фахівця. Саме тому пошук психолого-педагогічних умов, які сприяють появі пізнавальної мотивації з наступною її трансформацією в мотивацію професійну, є одним зі стратегічних напрямків розвитку інноваційних технологій навчання у вищій школі. А поєднання пізнавального інтересу до предмета і професійної мотивації найсильніше впливає на ефективність навчання [12].

У науковому дослідженні вивчалася проблема позитивної настанови на професійну діяльність майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей. Ознайомившись із

літературою [2; 5; 34; 39], ми дійшли висновку, що позитивна соціальна настанова – це, передусім, усвідомлення, оцінка та готовність діяти майбутнім соціальним педагогам у закладах соціального захисту дітей. Насамперед нас цікавило питання мотивів вибору студентами професії соціального педагога. Провідними мотивами вибору педагогічної професії у студентів нашого вузу є бажання одержати вищу освіту, діяльність у закладах соціального захисту й любов до дітей.

Отже, для визначення професійної мотивації соціального педагога в закладах соціального захисту дітей ми звернулися до розробок М. Алексєєвої [1], на думку якої, проблема мотивації навчання є однією із центральних у педагогіці та педагогічній психології. Під мотивами навчальної діяльності розуміємо всі чинники, що зумовлюють вияв навчальної активності: потреби, цілі, почуття обов'язку, інтереси тощо. Ступінь навчальної активності студента є наслідком сильної або слабкої мотивації.

Виходячи з цього, навчальна діяльність здійснюється за багатьма різними мотивами. Дослідники об'єднують їх у дещо різні групи. М. Алексєєва [1] зазначила, що мотиви навчальної діяльності є результатом переробки студентом тих впливів, які діють на нього із зовнішнього оточення (від сім'ї, школи тощо) і зумовлюються усвідомленим чи недостатньо усвідомленим ставленням до цієї інформації. Тому дати чітку класифікацію мотивів досить складно [1].

Ми адаптували дослідження мотивації навчальної діяльності Б. Баєва [3], який розрізнув 3 основних види мотивів навчання.

1. Широкі суспільні мотиви: усвідомлення суспільного значення освіти в нашій країні, її необхідності для майбутньої суспільно корисної діяльності.

2. Мотиви, безпосередньо пов'язані з навчальною діяльністю. Навчання спонукається самим інтересом до знань, допитливістю, позитивними переживаннями від процесу набуття знань.

3. Індивідуальні мотиви, які породжуються близькими до життя кожного студента цілями, його звичками, характерологічними рисами (самолюбство, почуття власної гідності), намірами, ставленням до викладачів тощо. До них належать і внутрішні спонуки, і зовнішня стимуляція у формі примусу, прохання, різних заохочень [3, с. 111].

Ми вважаємо, що доцільним мотивом щодо позитивної настанови на професійну діяльність майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей є мотив - інтерес до професії соціального педагога і віра в педагогічні здібності. Студенти, які мають справжню соціально-педагогічну

спрямованість, більше задоволені процесом власного професійного становлення, мають позитивну динаміку ставлення до професії і до себе як до соціального педагога. Ступінь відповідності потреб особистості та можливостей професійної діяльності з їх задоволення є найважливішим стимулом для зближення людини і професії, просування особистості на шляху професійного становлення є основою для формування професійної ідентичності. Професійна ідентичність, так само, є одним з найважливіших критеріїв ефективності процесу професіоналізації майбутнього соціального педагога. Особливістю мотиваційного потенціалу майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей є те, що вона уможливорює задоволення вищих людських потреб, насамперед духовні й соціальні.

Зважаючи на вищевикладене, ми зазначаємо, що створення позитивної настанови на професійну діяльність майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей уможливить для самореалізацію, творче самовираження, задоволення своїх потреб у спілкуванні та соціальному визнанні. Особистісний сенс професії встановлюється лише в тому випадку, коли професійні мотиви особистості пов'язані з об'єктивною сутністю педагогічної професії. Майбутні соціальні педагоги зможуть займатися улюбленою справою, тобто їх професійні мотиви не пов'язані зі змістом педагогічної праці. Студенти розуміють високе призначення професії соціального педагога та її широкі можливості із задоволення вищих, психогенних потреб особистості, і саме з цим часто пов'язана їх задоволеність власних професійним вибором.

Отже, ми можемо вважати, що створення позитивної настанови на професійну діяльність майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей — певна психолого-педагогічна підготовленість до професійної діяльності, високий рівень мотивації, задоволеність від роботи, коли професійна діяльність соціального педагога відповідає потребам та інтересам дітей, які виховуються в закладах соціального захисту.

Переходячи до розробки другої педагогічної умови підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей, ми вважаємо за необхідне особливу увагу приділити **орієнтації змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності на усвідомлення норм, стандартів, еталонів, особливостей роботи у закладах соціального захисту дітей.** Припускаємо, що результат підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у

зкладах соціального захисту дітей залежить від спрямування змісту підготовки студентів.

Обґрунтовуючи другу педагогічну умову, визначимо перелік основних керівних положень, узагальнених вимог, рекомендацій змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей.

У процесі підготовки зміст повинен повною мірою забезпечити становлення особистості майбутнього соціального педагога як суб'єкта професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей, який усвідомлює й приймає свою професійну місію як найважливіший інститут соціалізації.

Під змістом освіти М. Фіцула [35] розуміє систему наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей учнів, формування їх світогляду, моралі та поведінки, підготовку до суспільного життя, до праці педагогічно адаптовану систему знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу, засвоєння якої забезпечує розвиток особистості [35]. Отже, ґрунтуючись на наведених трактуваннях, термін „зміст професійної підготовки” (підготовки як процесу, тобто процесу навчання) визначається як педагогічно обґрунтована, логічно впорядкована й зафіксована в навчальній документації наукова інформація про матеріал, який підлягає вивченню [9].

Виходячи з цього, орієнтацію змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей почнемо розглядати з проектування на рівні загальних теоретичних уявлень про компонентний склад змісту (згідно з теорією п'ятирівневої системи змісту освіти [13, с. 20]).

Наявність у змісті професійної діяльності когнітивно-діяльнісного компоненту дозволяє нам описувати професійну діяльність майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей, тобто професійні знання та професійні навички й уміння.

Щоб витримати термінологічну однозначність у межах нашого дисертації, маємо визначити поняття „професійні знання” й „професійні вміння”.

Професійні знання майбутнього соціального педагога у професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей можна представити як певну структуровану ієрархію: теоретико-методологічні знання та методичні. З одного боку, це комплексне знання про дитину як біопсихологічну істоту; знання закономірностей взаємодії особистості й суспільства, соціальної поведінки й

формування особистості; знання закономірностей виховання дитини в закладах соціального захисту, навчання розвитку особистості на всіх стадіях онтогенезу, вплив середовища на [процес соціалізації](#) особистості; знання мети, принципів, змісту, методів, форм професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей; з іншого — знання практичних основ прогнозування, проектування, моделювання професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей; знання способів, прийомів, видів соціальної допомоги дітям, знання освітньо-виховних, оздоровчих, культурно-дозвіллевих форм професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей.

Спираючись на попередню характеристику професійних знань, умінь та навичок визначимо орієнтацію змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей та виділимо основні блоки професійних знань: 1) глибина та повнота знань майбутніх соціальних педагогів про існування закладів соціального захисту дітей; 2) відображення науковості через усвідомленість, системність, узагальненість знань майбутніх соціальних педагогів щодо професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей; 3) зміст і напрямки професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей; 4) характеристика виконання всіх операцій із дотриманням їх послідовності та цілковитим усвідомленням дій майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей; 5) використання навчально-методичних, науково-методичних, інформаційно-освітніх ресурсів у професійній діяльності майбутніми соціальними педагогами в закладах соціального захисту дітей.

Охарактеризувавши поняття професійних знань майбутнього соціального педагога у складі змісту підготовки до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей, перейдемо до потрактування поняття „професійні вміння”.

Професійні вміння майбутнього соціального педагога — це здатність спеціаліста застосувати отримані професійні знання у практиці своєї професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей.

Визначаючи сутність і класифікацію професійних умінь майбутнього соціального педагога у закладах соціального захисту дітей, ми намагалися відійти від традиційних уявлень. Близьким до наших поглядів виявився розгляд професійних умінь З. Шевців [38]. Професійні вміння та навички майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей можна охарактеризувати як спеціальні; комунікативні (вступати в контакт з дітьми,

здійснювати індивідуальний підхід до дитини зі специфічними проблемами, створювати атмосферу комфортності, доброзичливості; викликати довіру у дитини, брати участь у розв'язанні її проблем; дотримуватися конфіденційності в діяльності, бути тактовним; спонукати дитину до творчості, вияву милосердя; правильно сприймати, враховувати, реагувати на критику); прикладні: дослідницькі, соціально-творчі, соціально-медичні, соціально-правові, соціально-економічні (аналіз соціальної ситуації, проблеми планування, прогнозування, форми й методи педагогічної допомоги психотерапії; організаторські (ставити конкретні завдання, спрямовані на розв'язання проблем; організовувати дітей на їх виконання; раціонально організовувати свій робочий час; планувати етапи й засоби професійної діяльності; планувати індивідуальну роботу з дитиною у закладах соціального захисту; організувати окремі види професійної діяльності, виконання програм і проектів; виявляти й підтримувати доцільну ініціативу, створювати умови для її реалізації); аналітичні (вивчати особистість, дитину, ставити соціальний діагноз; аналізувати конкретні життєві ситуації дітей, передбачати й попереджувати життєві кризи; проектувати кінцевий результат професійної діяльності; аналізувати отримані результати у зіставленні з вихідними даними, висувати нові завдання; аналізувати недоліки професійної діяльності; творчо переробляти необхідну інформацію); педагогічні (виявляти резервні можливості особистості, відкривати позитивне в дитині й організовувати процес допомоги їй; навчати соціальним навичкам поведінки; стимулювати соціально позитивні вияви поведінки щодо інших дітей; педагогічно осмислювати поведінку особистості, ставити педагогічні завдання, досягати їх розв'язання; здійснювати вибір засобів, методів, прийомів педагогічно компетентного втручання у кризові ситуації соціальної діяльності; викладати матеріал доступно, логічно, образно, виразно); уміння саморегуляції (управляти й контролювати свої емоції в будь-якій ситуації; управляти своїм настроєм; висувати до себе підвищені вимоги; переносити значні нервово-психічні навантаження; поступатися своїми інтересами заради інтересів дітей; знімати психологічне навантаження.

Продовжуючи обґрунтовувати другу педагогічну умову підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей, ми вважаємо, що майбутній соціальний педагог у професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей повинен вміти: застосовувати професійні знання в практичній діяльності, здійснювати корекцію відхилень у поведінці дітей; проводити профілактичну роботу з попередження

девіантної поведінки; уміння реалізовувати основні професійні функції в закладах соціального захисту дітей: 1) діагностичну; 2) прогностичну; 3) попереджувально-профілактичну; 4) організаційно-управлінську; 5) пропагандистсько-просвітницьку; 6) моніторинго-аналітичну; 7) соціально-терапевтичну; 8) організаційно-комунікативну; 9) правоохоронно-захисну; 10) оздоровчо-виховну.

Отже, зафіксований зміст підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей може бути конкретизованим на рівні навчального плану та програм навчальних дисциплін, а також деталізованим на рівні навчального матеріалу як безпосереднього предмета й засобу навчальної діяльності майбутніх соціальних педагогів.

Отже, ми можемо визначити орієнтацію змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей, який усвідомлює й приймає професійну місію розвитку дитини як найважливішого інституту соціалізації як другої педагогічної умови підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності на усвідомлення норм, стандартів, еталонів, особливостей роботи в закладах соціального захисту дітей.

У контексті розробки другої педагогічної умови дослідження ключовими категоріями є також усвідомлення поняття „норма”, „стандарт” та „еталон”. Моральна норма – вимога, яка визначає обов’язки фахівця, конкретні зразки, які регулюють поведінку, діяльність, дають змогу оцінювати й контролювати її.

Як орієнтири під час розв’язання завдання на усвідомлення норм, ми обрали проект „Професійно-етичного кодексу соціального працівника України”, де зазначається, що „моральна норма – усталена вимога до поведінки й діяльності соціальних працівників щодо суб’єктів та об’єктів соціальної роботи”. Норми професійної моралі в соціальній роботі це не лише інструмент для досягнення мети, але й засіб регуляції поведінки спеціаліста. На думку С. Харченка [36], норми професійної моралі це імперативи, об’єктивно обумовлені взаємодією соціальних, групових та особистісних інтересів та такі, що вимагають від спеціаліста певної, соціально необхідної та професійно обумовленої поведінки. Норма професійної моралі може мати різний ступінь узагальнення, у зв’язку з чим можна розрізняти загальні та окремі (специфічні) норми професійної моралі соціального працівника [36]. Моральні норми є основою етичного кодексу соціального працівника.

Дотримуючись побудови процесу орієнтації змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей, ми адаптували запропоновану С. Харченком сутність морально-педагогічної норми. Морально-педагогічна норма полегшує соціальному педагогу осмислення ситуації, вибору потрібного рішення, усуває пошук та дискусії у випадках, коли необхідно діяти швидко, надає впевненості соціальному педагогу в правильності зробленого ним вибору. Регулюючи поведінку соціального педагога, морально-психологічна норма є й засобом управління його поведінкою в інтересах справи. Морально-педагогічна норма виконує соціально-педагогічну функцію, сприяючи створенню умов, сприятливих для процесу виховання, соціалізації підростаючого покоління, покращенню його організації, спонукає соціального педагога до визначених дій та застерігає від учинків, які можуть порушити розв'язання професійних задач [36]. Морально-педагогічна норма є також засобом виховання особистості соціального педагога.

Орієнтація змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей відображає загальнонауковий підхід до трактування поняття „стандарту”, що визначається як можливість забезпечувати виконання встановлених вимог через спільне надання послуг.

Отже, зазначимо етичні стандарти професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей, взявши за основу етичні стандарти соціально-педагогічної роботи С. Харченка [36]:

1. Прагнення зрозуміти унікальність кожної людини й тих умов, що визначають поведінку людини та характер допомоги, яка їй надається.
2. Затвердження професійних цінностей, удосконалення знань та навичок, не здійснення вчинків, які можуть зашкодити престижу професії.
3. Не переоцінювати особистісні та професійні можливості.
4. Усебічно використовувати знання, уміння та методи наукового пізнання під час розв'язання проблем, що постійно виникають.
5. Використовувати професійний досвід під час розробки основних напрямків політики та соціальних програм, які слугують покращенню якості життя суспільства.
6. Виявляти соціальні потреби, природу й характер особистих, групових, спільнотних, національних та міжнародних соціальних проблем та пояснювати їх.

7. Ясно та чітко, у доступній формі пояснювати всі свої настанови або дії як окремої людини, так і представника професійної асоціації чи організації [36].

Зазначимо, що професійні стандарти діяльності соціального педагога спираються на кодекс етики, який є міжнародним еталоном ставлення професіонала до своїх обов'язків [15]. Головне призначення цього кодексу – бути керівництвом у повсякденній поведінці соціальних педагогів. Він являє собою стандарти етичної поведінки соціального педагога відповідно до їхнього статусу в професійному спілкуванні з колегами, керівниками, представниками інших професій, із сім'ями, а також суспільством у цілому.

Продовжуючи обґрунтовувати другу педагогічну умову підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей спираємося на думку С. Пальчевського [27], який зазначив – педагогічним інструментарієм вироблення соціальних еталонів часто виступають різноманітні психотехнічні системи, бо такі еталони поряд із відповідними установками, нормами, традиціями слугують стабілізуючими чинниками психіки, що й забезпечує формування відповідного внутрішнього психологічного „дому”. Виконуючи функцію „мірки” в оцінці людей, соціальні еталони являють собою персоніфіковане вираження морально-етичних, демографічних та інших уявлень про поведінку, виконання обов'язків, реалізацію своїх прав людьми, які входять до певної соціальної спільноти. Еталони підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей формуються на основі особистісних смислів понять і мають динамічний характер, бо з набуттям соціального досвіду вони постійно збагачуються й переосмислюються. Як правило, діти дошкільного віку формують їх на основі зовнішніх ознак, молодші школярі-функціональних, підлітки-вольових, юнаки-характерологічних та мотиваційних якостей, старші вікові групи-характерологічних та професійних [27].

Наслідуючи логіку викладу матеріалу, щодо розкриття другої педагогічної умови, доцільно зупинитися на специфіці професійної діяльності майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей, яка обумовлює високе значення для представників цієї професії визначених особистісних якостей. Очевидно, що не кожна людина як особистість здатна для соціально-педагогічної роботи. Основним фактором тут є система цінностей людини, яка й визначає його професійну придатність та ефективність практичної діяльності [36]. Професійні цінності орієнтують соціального педагога на виконання та дотримання визначених обов'язків, на професійну відповідальність за свою

діяльність. Базисною цінністю в діяльності соціального педагога є цінність людського життя, тому важливим елементом діяльності спеціаліста є активна позиція до зміни та покращення життя підростаючого покоління. Реалізуючи принцип соціальної справедливості, соціальний педагог повинен гуманно ставитися до кожної дитини, молоді чи дорослої людини, які опинилися у важкій життєвій ситуації [36].

Усвідомлення високої значущості діяльності майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей є одним із найсильніших мотиваторів цієї діяльності, проте розуміння високого призначення педагогічної праці в суспільстві приходить не відразу й не до всіх. Саме тому, на нашу думку, майбутні соціальні педагоги в закладах соціального захисту дітей мають розуміти, що їх професія несе величезну відповідальність перед суспільством за виховання підростаючого покоління. Розуміння того, що особистість соціального педагога в закладах соціального захисту дітей значно впливає на формування особистості його вихованців. Результатом професійної діяльності має стати формування активного суб'єкта професійного розвитку, здатного аналізувати свої життєві і професійні цілі, мотиви, можливості власної особистості й зіставляти їх з вимогами педагогічної діяльності.

Отже, ми можемо визначити орієнтацію змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності на усвідомлення норм, стандартів, еталонів, особливостей роботи в закладах соціального захисту дітей, яка відображає професіоналізм майбутнього соціального педагога і сприяє формуванню образу професії. Як друга педагогічна умова є позиція „повноважного партнерства”, що вимагає від майбутнього соціального педагога у професійній діяльності здатності володіти ситуацією, бачити різницю між ролями „підтримки й турботи” та „регулювання й контролю” і відповідно до цього визначати і виявляти активну лінію своєї поведінки, усвідомлює й приймає місію професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей.

Переходячи до розробки третьої педагогічної умови підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей, ми вважаємо за необхідне особливу увагу приділити **оптимізації підготовки майбутніх соціальних педагогів через використання сучасних ефективних форм і методів навчання в процесі соціально-педагогічних практик у закладах соціального захисту дітей.**

Наслідуючи логіку викладу матеріалу, послідовно розкриємо значення двох складових частин третьої умови. Насамперед звернемося до визначення

понять „форм” та „методів навчання” й опишемо основну мету їх використання у процесі соціально-педагогічних практик майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей.

На думку О. Білої, поняття „форма” буквально означає зовнішній контур будь-якої речі; структуру, систему організації будь-чого. Визначення форми роботи соціального педагога залежить від кількості об'єктів, з якими відбувається соціальна взаємодія, часу, місця й порядку її здійснення. Якщо метод роботи – це послідовність взаємопов'язаних прийомів, дій у процесі розв'язання соціальних проблем, то форма вказує на структуру відносин, зв'язків між людьми в процесі виконання цих дій [16, с. 445].

Для визначення поняття форм професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей, ми звернулися до розробок З. Шевців [364], яка зазначала, що форми соціально-педагогічної діяльності – це зовнішнє вираження організації взаємодії соціального педагога та клієнта. Опіраючись на класифікація форм організації соціально-педагогічної роботи З. Шевців [38], було виділено основні форми професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей, які використовуватимуться в процесі соціально-педагогічних практик: функціональність, яка вказує на таку форму, що забезпечить реалізацію окремих функцій соціально-педагогічної діяльності (наприклад, здійснення профілактики окремих соціальних ситуацій вимагає одних форм, а реабілітаційна робота – інших); структурність, характеризується специфічними правилами побудови окремих організаційних форм; інтегративність передбачає об'єднання різних форм соціально-педагогічної діяльності. За напрямками соціально педагогічної діяльності: пізнавально-розвивальні; художньо-естетичні; спортивні; трудові. За кількісним складом учасників: індивідуальні (робота з окремою дитиною); групові (робота з малою групою); масові (робота з великою кількістю дітей).

За домінуючим засобом виховного впливу: словесні, практичні, наочні. За складністю побудови: прості, складні, комплексні. За характером змістового наповнення: інформаційні, практичні, інформаційно-практичні. За напрямками соціально-педагогічної діяльності: превентивні, реабілітаційні, захисні тощо. Було продумано та доповнено структуру соціально-педагогічних практик формами соціально-педагогічної діяльності: традиційні (бесіди, вікторини, диспути, конкурси, усні журнали тощо) і нетрадиційні (профілактичні програми „Підліток-підлітку”, „Ровесник-ровеснику” тощо).

Кожна організаційна форма професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей під час проходження соціально-педагогічних практик вимагає її проектування. Проект організаційної форми – це пакет інформаційно-практичних матеріалів та рекомендацій щодо її організації та унаочнення, часу, приміщення, зовнішнього виду учасників. Здійснення професійної діяльності відбувається у відкритій соціально-педагогічній системі та системі закладів соціального захисту дітей.

Продовжуючи обґрунтовувати третю педагогічну умову підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей зупинимось на визначенні поняття „методи”.

На думку Н. Волкової [11, с. 127], поняття „метод” означає спосіб теоретичного і практичного освоєння діяльності. Методи виховання – шляхи і способи діяльності вихователів і вихованців із метою досягнення виховних цілей.

За визначенням О. Паскаль [16, с. 240], метод – це засоби взаємозалежності соціального педагога і дитини, що сприяють накопиченню позитивного соціального досвіду, задля соціалізації або реабілітації дитини. Методи – це ті шляхи, за допомогою яких майбутній соціальний педагог може скористатися у професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей.

Як орієнтири під час розв’язання завдання обґрунтування третьої педагогічної умови підготовленості майбутніх соціальних педагогів візьмемо на одну з найпоширеніших класифікацій методів В. Сластьоніна [31], що знайшла своє відображення в структурі соціально-педагогічних практик у закладах соціального захисту дітей:

1. Метод формування свідомості особистості: бесіди, метод дискусії, переконання, навіювання, приклад.

2. Метод організації діяльності, спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки: педагогічна вимога, громадянська думка, довіра, привчання, тренування, створення виховних ситуацій, прогнозування.

3. Методи стимулювання діяльності й поведінки: гра, змагання, заохочення, покарання.

4. Методи самовиховання: самопізнання, самооцінювання, саморегуляція.

Використання цих методів у процесі оптимізації підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей під час проходження соціально-педагогічних практик забезпечує формування в студентів практичних умінь і навичок самовиховання як

найвищою формою виховання й подальшого самовдосконалення майбутнього фахівця в закладах соціального захисту дітей. Сукупність цих методів враховує демократичні засади виховання, необхідність активної участі студентів – майбутніх соціальних педагогів у виховному процесі.

На думку Б. Лихачова [25], зважаючи на логіку цілісності педагогічного процесу, необхідності безпосередньої організації всіх видів діяльності дітей, їх взаємовідносин, виділимо такі групи методів виховання, що є необхідними для оптимізації підготовки майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей у процесі проходження соціально-педагогічних практик:

- метод організації та самоорганізації дитячого виховного колективу;
- метод організації щоденного спілкування, ділової, товаристської, довірчої взаємодії в нормальних й екстремальних ситуаціях;
- метод дитячої самодіяльності;
- метод педагогічного впливу, корекції свідомості та поведінки, стимулювання й гальмування діяльності дітей, збудження їх до саморегуляції, самостимулювання й самовиховання [25].

У класифікації М. Касьяненка [17] розглянуто п'ять груп методів виховання:

- формування свідомості особистості (розглядаємо як провідний метод формування світогляду) – бесіда, розповідь, співбесіда, консультація, порада, диспут, спільний критичний аналіз поведінки, систематизація, узагальнення, моделювання явищ, процесів, ситуацій життя.

- виховання та самовиховання сучасної культури діяльності й людських відносин у практичному житті – педагогічні вимоги, співробітництво, громадська думка, приклад і його аналіз, привчання, вправи, педагогічні ігри, виховні ситуації;

- формування високоморальних якостей особистості у процесі навчання і праці – цілепокладання, педагогічне співробітництво, самовиховання, до якого належить адаптація, привчання, вправа, педагогічна гра, консультація, самоаналіз, саморегуляція;

- активізація діяльності до самовиховання – стимулювання й мотивація, позитивні емоції, змагання, переконання, схвалення, засудження;

- педагогічні зрізи й корекція педагогічного процесу в єдності з вихованням – анкетування, інтерв'ю, опитування, співбесіда, оцінка вихованості, педагогічний зріз [17].

На наш погляд, особливу увагу звертаємо на класифікацію методів педагогічного захисту допомоги й підтримки дитини освітніх закладах С. Харченка [36], Л. Тютті [33], З. Шевців [38]: „бесіди”, метод „рефлексивного аналізу”, метод „переключення”, метод „консультування”, метод „спостереження”, метод „опитування”, метод „соціологічне інтерв'ю”, метод „прогнозування”.

Перейдемо до докладного розгляду ефективних методів навчання в процесі оптимізації підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей у процесі соціально-педагогічних практик. На думку С. Харченка [36], соціальний педагог часто корегує поведінку учнів, оцінюючи їх вчинки за недостатньої інформації про їх справжні причини. Позиція соціального педагога в конфлікті. Повноцінно виконувати свої професійні обов'язки соціальний педагог може за однією, але всеосяжною умовою; високою професійною підготовкою, у якій ключове місце посідають здатність особистості до попередження й подолання конфліктогенної поведінки різних категорій неповнолітніх (законопакірних школярів, важковиховуваних, педагогічно запущених, правопорушників тощо). Це тим більш очевидно, що соціальний педагог досить часто сам, прямо й побічно, є тією особою, із вини якої виникають конфлікти [36].

Ми вважаємо, що необхідно розробити та оптимізувати ті форми та методи роботи майбутніх соціальних педагогів, які, на наш погляд, є ефективними в підготовці майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей у процесі соціально-педагогічних практик.

Найбільш ефективніший метод, на нашу думку, є метод „бесіди” – використовується упродовж усього процесу професійної діяльності майбутнього соціального педагога у закладах соціального захисту з дітей. Бесіда – метод виховання та отримання інформації про особистість за допомогою безпосереднього словесного спілкування [11]. Результативність бесіди залежить від чіткості сформульованої мети, продуманості та послідовності запитань залежно від реакцій співрозмовника, його індивідуальних особливостей. Налагодження співпраці, контакту можливе лише за умови проведення ефективної бесіди, з урахуванням усіх вимог, які її підвищують. Допомагає тактовність, ініціативність, комунікабельність, професіоналізм соціального педагога в закладах соціального захисту дітей. Значущою є перша бесіда соціального педагога з дитиною. Під час її

проведення встановлюються дані, якими необхідно володіти протягом часу, необхідного для розв'язання проблеми [36].

Ми встановили, що в процесі професійної діяльності майбутньому соціальному педагогу в закладах соціального захисту дітей під час соціально-педагогічних практик під час використання цього методу потрібно: обирати актуальну тему бесіди для вихованців закладів соціального захисту; діти повинні мати певний обсяг інформації із пропонованої проблеми; необхідно трансформувати інформаційний матеріал щодо особливостей дітей у спеціалізованих закладах; конкретизувати основні питання, які будуть ставитися під час бесіди; змодельовати можливі та бажані варіанти відповідей на них; за необхідністю добирати наочний матеріал та співвідносити його з інформаційним наповненням бесіди; визначити оптимальні прийоми активізації уваги дітей на початковому етапі бесіди (обговорення ситуації з життя, проблемне запитання, відеофрагмент тощо); продумати оптимальні прийоми підведення підсумків бесіди залежно від її змісту та особливостей дітей у закладах соціального захисту (рольова гра, формулювання правил тощо); добирати доцільні прийоми для створення у вихованців необхідного емоційного тла під час бесіди (логічні акценти, паузи, різноманітні варіанти інтонування під час подання інформації, музичні заставки).

У дослідженні, ми виділяємо метод „рефлексивного аналізу” у професійній діяльності соціального педагога в закладах соціального захисту дітей. Цей метод є необхідний у процесі формування критичного мислення, розумової діяльності, значно підвищує інтелектуальну культуру майбутніх соціальних педагогів. За недостатньо розвиненою рефлексивністю майбутній соціальний педагог схильний нав'язувати дітям свій спосіб мислення й дії, використовувати одні й ті ж способи і прийоми роботи, не здатен бачити потреби в удосконаленні й самоосвіті. Рефлексивність допомагає майбутньому соціальному педагогу у професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей у процесі соціально-педагогічних практик ставити себе в позицію вихованців, бачити й оцінювати труднощі їхніми очима, прогнозувати необхідні й значущі для дітей форми допомоги. Уміння оцінювати ефективність взаємодії, отриманого результату дуже важливо, бо саме в оцінці здійснення задуму соціальний педагог отримує матеріал для подальшого проектування [36]. Метою рефлексивного методу підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей є: формування базових знань про рефлексію; розвиток основних рефлексивних умінь;

стимулювання процесу особистісного та професійного самовизначення майбутнього спеціаліста в професійній діяльності. Загальні цілі рефлексивної підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей розгортаються в системі конкретних завдань: формувати базові знання щодо професійної рефлексії; навчати проводити аналіз особистої думки про себе та свою діяльність, співвідносити її з думкою дітей, мотивацію їх вчинків; навчати майбутніх соціальних педагогів неупереджено оцінювати свої можливості та здатності; навчати майбутніх фахівців найпростішим прийомам вдосконалення своїх рефлексивних умінь; розвивати навички міжособистісного спілкування в малих і великих групах, у колективах. Соціально-психологічні особливості майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей, характер їх майбутньої професійної діяльності та специфіка процесу навчання у вищому навчальному закладі потребує розробки такої моделі навчання, яка своїм змістом, методами навчання та формами організації навчально-пізнавальної діяльності була б спрямована на вдосконалення як професійних, так і рефлексивних умінь та знань.

Подальша розробка форм та методів, що є ефективними для дослідження дозволяє зупинитися на наступному із методів – „переключенні” у професійній діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей. Цей метод спрямований на виховання та організацію дітей, суть якого полягає у відволікання їх уваги з негативних дій і притягнення його до позитивних дій. Це метод зганяння однієї дії іншого, кориснішого чи привабливішого. Метод „переключення” дозволяє робити майбутнім соціальним педагогам у закладах соціального захисту дітей у процесі соціально-педагогічних практик менше заборон, менше карати за провини. Соціальний педагог, використовуючи цей метод, рідше говорить „не можна”, „не чіпайте”, „припиніть”, а в момент переривання заборонених дій просить зробити щось інше, виконати більш корисне завдання. Цей метод добре діє як випереджаючий та профілактичний [36]. Метод переключення в професійній діяльності майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей є ефективним за таких умов: повага до вихованця; вивчення особистості вихованця, особливостей відносин у колективі, спільної думки; постійний контроль за діями вихованців, урахування конкретних обставин життя та діяльності дітей, які виховуються в закладах соціального захисту.

Не менш ефективним методом у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей є, на

нашу думку, – „соціальне консультування”. Це технологія надання соціальної допомоги через цілеспрямований інформаційний вплив на людину чи групу людей з метою відновлення й оптимізації соціальних функцій, розробки соціальних норм спілкування. Ефективними методами й засобами соціально-педагогічного консультування є: регламентування, нормування, інструктування, приклад, наслідування, заохочення, переконання, критика, інформування, перегляд й аналіз відео- та аудіозаписів, творчих робіт, ситуацій, написання сценарію розв’язання проблеми, рольова гра тощо [38].

У підготовці майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей консультування є одним із напрямків професійної діяльності, у процесі якого допомагає дитині проаналізувати і зрозуміти сутність його важкої життєвої ситуації і запропонувати різноманітні варіанти, які можуть бути використані для розв’язання проблеми. За змістом соціальне консультування – це технологія надання соціальної допомоги через цілеспрямований інформаційний вплив на людину чи групу людей з метою відновлення й оптимізації соціальних функцій, розробки соціальних норм спілкування. Допомога майбутнім соціальним педагогом дитині здійснюється тоді, коли вихованець закладу соціального захисту сам прийшов до спеціаліста зі своєю проблемою, тобто проблема вже є, її потрібно уточнити, осмислити, знайти засоби для розв’язання. Допомогти в такий момент може консультація, яку проводить майбутній соціальний педагог.

Також, було доказано, що метод „спостереження” ефективно застосовують у дослідженнях поведінки окремих індивідів, соціальних груп, спільнот у різноманітних сферах. По суті в соціальній роботі структуроване й неструктуроване спостереження здійснюються постійно соціальним працівником [33]. Структуроване спостереження застосовується тоді, коли соціальний працівник має достатньо інформації щодо об’єкта дослідження й може заздалегідь виокремити всі важливі елементи досліджуваної ситуації, розробити чіткий план, спеціальні документи для реєстрації фактів, подій, явищ, процесів, надати чіткі інструкції спостерігачам. Неструктуроване спостереження не передбачає чіткого плану дій, а лише визначення загальних рис ситуації. Найчастіше його застосовують у пошукових та розвідувальних дослідженнях [33].

Метод спостереження в процесі оптимізації підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей порівняно з іншими методами має низку переваг. Головна перевага методу

об'єктивного спостереження полягає в тому, що воно дає змогу майбутнім соціальним педагогам у закладах соціального захисту дітей в процесі соціально-педагогічних практик вивчати психічні процеси в природних умовах, фіксувати події в момент їх перебігу, а також одержувати інформацію про дії дітей, які виховуються в закладах соціального захисту незалежно від їхніх установок на „бажану” поведінку. Проте об'єктивне спостереження, зберігаючи своє значення, у більшості випадків повинне доповнюватися іншими методами дослідження.

Ми установили, що метод „опитування” застосовується на перших етапах індивідуальної роботи, соціального патронажу, соціального супроводу, у груповій роботі з різними цільовими групами дітей. За допомогою опитування можна одержати інформацію, яка не завжди відображена в документальних джерелах. До опитування звертаються, коли єдиним джерелом є людина – безпосередній учасник, представник, носій інформації [33]. Опитування – метод збору соціальної інформації про досліджуваний об'єкт під час безпосереднього (інтерв'ю) чи опосередкованого (анкетування) соціально-психологічного спілкування соціологів, соціальних працівників і респондента через реєстрацію відповідей респондентів на сформульовані запитання [33, с. 167].

У процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей під час проходженні соціально-педагогічних практик опитування є незамінний прийом отримання інформації про суб'єктивний світ дитини, її прагнення, мотиви діяльності, думки. Він приваблює тим, що вважається майже універсальним методом. Майбутньому соціальному педагогу у професійній діяльності дуже часто необхідна інформація про такі явища і процеси, які недоступні прямому спостереженню і які не знаходять необхідного відображення в різних документах. Запитувати майбутньому фахівцю у вихованців закладу соціального захисту можна про все, чого не можна побачити чи прочитати. Мистецтво цього методу полягає в тому, щоб майбутнім соціальним педагогам знати, про що запитувати, як запитувати, які ставити запитання, і як бути впевненим у тому, що можна вірити отриманим відповідям. В основі методу опитування лежить система запитань, пропорованих вихованцям закладів соціального захисту, відповіді яких і створюють необхідну інформацію.

Продовжуючи розробляти третю педагогічну умову, доцільно зупинитися на методі – „соціологічне інтерв'ю” – методі збору соціальної інформації, що

ґрунтується на вербальній соціально-психологічній взаємодії між інтерв'юером і респондентом із метою одержання даних, які цікавлять дослідника [33, с. 168].

Зазначимо, що соціометричний метод опитування — один із різновидів опитування, який використовують для вивчення внутрішньо-колективних зв'язків з'ясуванням стосунків між членами колективу. Його застосовують для дослідження міжособистісних і міжгрупових стосунків із метою їх поліпшення [33, с. 169]. Перш ніж розробляти запитання, добирати інтерв'юерів, досліднику необхідно розібратися в тому, що являє собою поведінка респондента у процесі відповіді на запитання, і за яких умов ця поведінка призводить до достовірних даних. І лише після цього дослідник починає розробку запитань, відбір інтерв'юерів, виходячи з тих умов, які необхідно створити в процесі опитування, щоб отримати необхідні відомості. Для отримання достовірної інформації майбутньому соціальному педагогу необхідно, щоб опитуваний — вихованець закладу соціального захисту: сприйняв потрібну інформацію; правильно зрозумів її; зміг нагадати, якщо це потрібно, про якісь події минулого; обрав адекватну відповідь на запитання; зміг адекватно виразити словами обрану ним відповідь. Отже, майбутній соціальний педагог у процесі соціально-педагогічних практик повинен так організувати опитування, щоб у процесі його здійснювалася актуалізація можливостей дітей і створення в них мотивації до участі в дослідженні. Якість первинної інформації залежить від якості методу, який застосовувався для її отримання.

І, нарешті, необхідним методом професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей, ми вважаємо, метод „прогнозування”, що передбачає ситуації (обставини, процеси, явища, події), які раніше не мали місця, але можливі в перспективі [11]. Прогнозування здійснюють в усіх сферах діяльності. Воно виражається в проектуванні, моделюванні, плануванні, висуненні гіпотез, різноманітних передбачень, сприяє досягненню певної мети, результат якої залежить від мудрості та досвіду прогнозиста. Під час прогнозування майбутнім соціальним педагогом у професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей важливо врахувати інтереси, потреби, нахили кожної дитини, яка виховується в цих закладах. Якщо життя дітей насичене цікавими справами, усі вони згідно з їх інтересами визначають улюблені. Поступово дитина сама навчиться передбачати індивідуальні перспективи. Прагнення до досягнення перспектив наповнює життя дітей доцільним змістом, формує в них внутрішню потребу дотримуватись правил суспільної поведінки.

В основу класифікації методів покладено мотиваційну характеристику способів впливу на стан і поведінку дітей, які потребують допомоги в закладах соціального захисту. Ці методи сприяють активізації поведінки особистості, вироблення власної позиції в тій чи тій ситуації, адекватності у ставлення до оточуючих, до суспільних моральних норм. Технологічність соціального захисту дітей передбачає правильне дотримання принципів, алгоритму, процедур і способів перевірки ефективності різних методів професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей у процесі соціально-педагогічних практик.

Опираючись на літературу [11; 15; 16; 33; 36; 38], можна дійти висновку, що змістовна характеристика форм та методів професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей відображена в інтегрованій моделі профілактики й корекції соціальної занедбаності дітей. Було виділено та охарактеризовано ефективні методи підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей під час проходженні соціально-педагогічних практик: „бесіди”, метод „рефлексивного аналізу”, метод „переключення”, метод „консультування”, метод „спостереження”, метод „опитування”, метод „соціологічне інтерв'ю”, метод „прогнозування”.

Об'єднання описаних методів є найбільш продуктивним засобом активізації професійної діяльності майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей у процесі соціально-педагогічних практик. За наявності їх у професійній діяльності майбутніх соціальних педагогів можна визначити, чи виникла успішна соціально-педагогічна взаємодія між соціальним педагогом та дітьми, які виховуються в закладах соціального захисту.

Результати порівняльного аналізу [21, 22] розподілу відносної кількості студентів ЕГ, до якої відносяться студенти Державного закладу „Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” інституту початкової та гуманітарно-технічної освіти факультету початкового навчання спеціальності „Соціальна педагогіка” в загальній кількості 122 піддослідних та студенти КГ, до якої відносяться студенти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського та Херсонського державного університету факультету психології, історії та соціології спеціальності „Соціальна педагогіка” в загальній кількості 126 піддослідних щодо підготовленості їх професійної діяльності у

зкладах соціального захисту дітей (див. додаток Є). Дані подано нижче в таблиці 2.

Таблиця 2

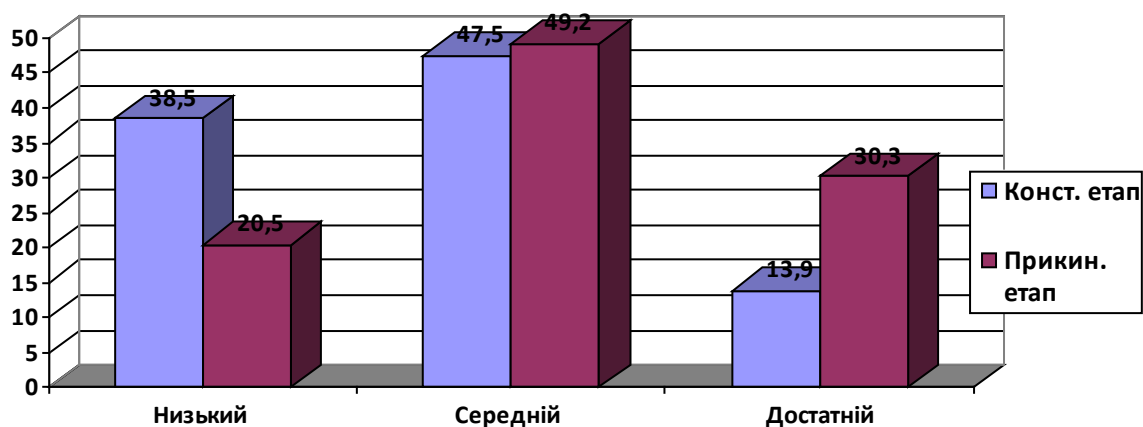
Порівняльна характеристика рівнів підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей на прикінцевому етапі експерименту

Рівні підготовленості	ЕГ (122 студ.)				КГ (126 студ.)			
	Констатувальний етап		Прикінцевий Етап		Констатувальний етап		Прикінцевий етап	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Низький	47	38,5	25	20,5	56	44,4	54	42,9
Середній	58	47,5	60	49,2	54	42,9	55	43,6
Достатній	17	13,9	37	30,3	16	12,7	17	13,5

Діаграма 1

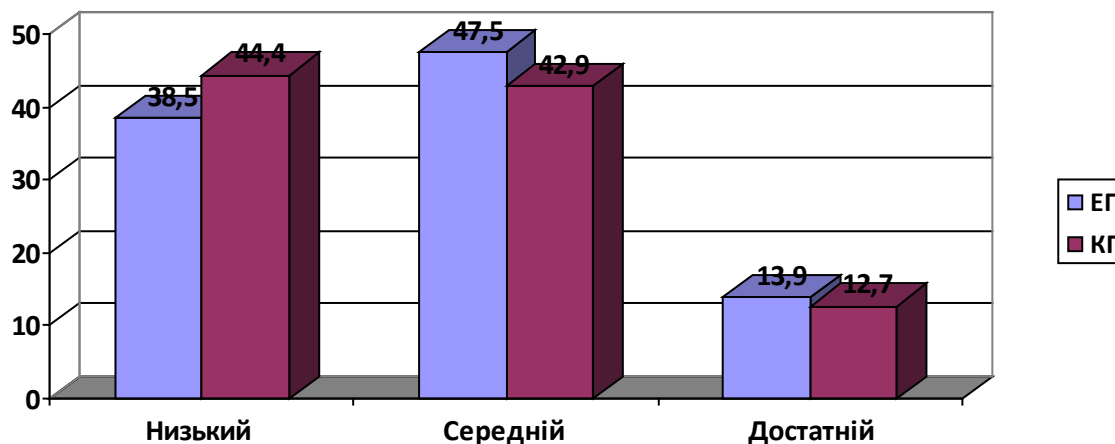
Порівняльна характеристика рівнів підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей на прикінцевому етапі експерименту

ЕГ

Діаграма 2.

Порівняльна характеристика рівнів підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей на формувальному етапі експерименту

Динаміку змін рівнів підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей на прикінцевому етапі експерименту подано в діаграмі 1, 2. Візуальне порівняння двох діаграм свідчить про однозначно позитивні кількісні зрушення після проведення експериментального навчання.

Згідно з результатами викладеними в таблиці 2, низький рівень підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей в експериментальній групі на констатувальному етапі було діагностовано в 47 студентів, що склало 38,5% від загальної кількості студентів, тоді, як у контрольній – 56 студентів, що склало 44,4% від загальної кількості студентів, проте на прикінцевому етапі це відношення значно змінилося. 20,5% студентів в експериментальній групі (25 осіб) та 42,9% студентів у контрольній групі (54 особи). На цьому рівні перебували студенти, які володіють теоретичними засадами корекційної педагогіки, зокрема, інклюзивної освіти, організацію роботи з різними соціальними групами, соціальної адаптації випускників шкіл-інтернатів, соціально-педагогічної профілактики правопорушень, виконують роботи за зразками, планом, опорними схемами, мають уміння застосовувати на практиці набуті теоретичні знання, використовувати знання в аналогічній ситуації за шаблоном. Демонструється низький рівень підготовленості майбутніх

соціальних педагогів, який характеризується відсутністю мотивації професійної діяльності, задоволеністю від вибору професії; низькою потребою в досягненні професійних знань, умінь і навичок; відсутністю професійної спрямованості, наполегливістю в досягненні своїх цілей. У студентів, які відносяться до цього рівня професійної діяльності, повністю відсутня рефлексія, тобто підсумком минулих помилок стає страх перед здійсненням нових необачних вчинків; занадто критичний розум заважає втіленню власних цілей майбутніх соціальних педагогів у професійній діяльності у закладах соціального захисту дітей; значущість особистісної позиції в спільній діяльності і її організації є досить низькою, вони не схильні до самоусвідомлення й лише епізодично виявляють ознаки роботи над усвідомленням особистісного змісту.

На середньому рівні підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей на початку експерименту в експериментальній групі було виявлено 58 осіб, що склало 47,5% від загальної кількості респондентів у цій групі та в контрольній групі 54 особи, що склало 42,9% респондентів цієї групи. На прикінцевому етапі експерименту в експериментальній групі було виявлено 49,2% студентів середнього рівня (60 осіб), тоді, як у контрольній групі – 43,6% студентів (55 осіб). Середній рівень є базовим у підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей, характеризується наявністю мотивації професійної діяльності, потреби в досягненні професійних знань, умінь та навичок; також помітна недостатність професійною спрямованості, наполегливості в досягненні своїх цілей; повнотою здобутих професійних знань; володінням навичками щодо реалізації отриманих професійних знань. Відбувається формування професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей із застосуванням знань організації роботи з різними соціальними групами, соціальної адаптації випускників шкіл інтернатів, корекційної педагогіки. Основою цього рівня є освоєння особливих методів роботи з дітьми, які виховуються у закладах соціального захисту. На цьому рівні майбутній соціальний педагог уміє: використовувати навчально-методичні, науково-методичні, інформаційно-освітні ресурси у професійній діяльності, виконувати всі операції із дотриманням їх послідовності та цілковитим усвідомленням дій у закладах соціального захисту дітей.

На достатньому рівні підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей на початку експерименту в експериментальній групі було виявлено 17 осіб, що склало

13,9% від загальної кількості респондентів у цій групі та в контрольній групі 16 осіб, що склало 12,7% респондентів цієї групи. На прикінцевому етапі експерименту в експериментальній групі було виявлено 30,3% студентів достатнього рівня (37 осіб), тоді, як у контрольній групі – лише 13,5% студентів (17 осіб). Достатній рівень підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей характеризується вираженою стійкою мотивацією до професійної діяльності, усвідомленою потребою в досягненні професійних знань, умінь та навичок; вираженою позитивною професійною спрямованістю, наполегливістю в досягненні своїх цілей; повним обсягом здобутих професійних знань. У майбутнього соціального педагога простежується підготовленість на всіх компонентах: мотиваційно-ціннісний (наявність мотивації до успіху майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей; наявність цінностей професійної самореалізації майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей; здатність реалізації здібностей у саморозвитку; сформованість рівня саморозвитку і професійно-педагогічної діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей: рівень спрямованості до саморозвитку; самооцінка особистості); когнітивно-діяльнісний (глибина та повнота обсягу знань, відображення науковості через усвідомленість, системність, узагальненість знань майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей; виконання всіх операцій із дотриманням їх послідовності та цілковитим усвідомленням дій майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей; використання навчально-методичних, науково-методичних, інформаційно-освітніх ресурсів у професійній діяльності); інтерактивно-комунікативний (сформованість комунікативного контролю майбутніх соціальних педагогів; сформованість мобільності, адаптивності в різних ситуаціях спілкування; діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні); рефлексивно-перцептивний (наявність перцептивно-інтерактивної компетентності в професійній діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей; сформованість рівня домінуючої перцептивної модальності; виявлення самооцінки рівня онтогенетичної рефлексії в професійній діяльності майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту дітей; сформованість рівня перцептивно-невербальної компетентності).

В експериментальній групі після проведення формувального експерименту на достатньому рівні підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей було зафіксовано 37 осіб (30,3%), які успішно демонстрували вищезазначені знання, уміння та навички.

Як видно у таблиці 2 та діаграми 1, після формувального експерименту студенти експериментальної групи досягли значущих змін. Динаміка змін засвідчила ефективність визначення педагогічних умов щодо підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей.

Отже, спираючись на статистично доведену різницю в одержаних результатах у експериментальній групі, проведених під час дослідно-експериментальної роботи, що характеризують три критерії підготовленості, ми можемо дійти висновку про високу ефективність упровадження педагогічних умов підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей.

Результати наукового дослідження уможливили дійти низку висновків:

1. У дослідженні наведено теоретичне узагальнення і практичне розв'язання наукової проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей, що допомагає об'єднати та систематизувати результати теоретичної частини дослідження з результатами експериментального етапу дослідження.

2. Науковий аналіз джерел із питання професійної діяльності соціального педагога у закладах соціального захисту дітей зумовив визначення багатофакторності проблеми та дозволив констатувати, що відсутні спеціальні дослідження психолого-педагогічної проблеми, виконані на дисертаційному рівні. Отже, досліджувана проблема залишається недостатньо розробленою.

3. Підготовку майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей розглядаємо як специфічну роботу, побудовану на комплексному підході до розв'язання проблем кожної дитини з урахуванням її інтересів, потреб у контексті соціальних зв'язків і життя в громаді, що гарантує захист її прав та свобод.

Підготовленість майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності в закладах соціального захисту дітей визначаємо як результат підготовки, інтегративне особистісно-діяльнісне утворення, що забезпечує збалансоване поєднання знань, умінь і сформованої професійної позиції,

дозволяє розв'язувати проблеми, пов'язані із соціальним захистом дітей, та нести відповідальність за наслідки професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей.

Сутність підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності в закладах соціального захисту дітей визначено через: функції; знання, уміння та навички; професійно важливі якості особистості майбутнього соціального педагога в закладах соціального захисту дітей, що є необхідними й достатніми умовами формування особистості майбутнього соціального педагога до професійної діяльності в закладах соціального захисту дітей, які повинні формуватися в процесі фахової підготовки.

Теоретичний аналіз сутності підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності в закладах соціального захисту дітей розкрив структуру підготовленості, що знаходить своє відображення в мотиваційно-ціннісному, когнітивно-діяльнісному, інтерактивно-комунікативному та рефлексивно-перцептивному компонентах підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності в закладах соціального захисту дітей.

4. На констатувальному етапі експерименту було визначено критерії (самовизначенність та професійну спрямованість; змістовно-процесуальний; здатність до комунікації та активної взаємодії; здатність до самооцінки та соціальної проникливості), рівні (низький, середній, достатній) та показники підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей. У результаті проведення первинної діагностики контрольної та експериментальної груп виявлено недостатній рівень підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей в умовах вищої освіти.

5. Проведений у дисертаційній роботі аналіз проблем теорії й практики підготовки майбутніх соціальних педагогів, дозволив визначити та розробити педагогічні умови підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей: 1) створення позитивної настанови на професійну діяльність майбутніх соціальних педагогів у закладах соціального захисту; 2) орієнтація змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності на усвідомлення норм, стандартів, еталонів, особливостей роботи у закладах соціального захисту дітей; 3) оптимізація підготовки майбутніх соціальних педагогів через використання

сучасних ефективних форм і методів навчання в процесі соціально-педагогічних практик у закладах соціального захисту дітей.

6. Упровадження педагогічних умов у процес підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей здійснювалося одночасно.

Реалізація першої педагогічної умови здійснювалась у два етапи: інформаційний та практичний. З їх допомогою яких визначили, що професійна діяльність майбутнього соціального педагога має спрямовуватися на основні сфери її розвитку, формування ініціативності, цілеспрямованості, адекватного ставлення до себе й довкілля; поглиблення спеціальних знань та розвитку умінь їх практичної реалізації для забезпечення самостійності й самореалізації майбутніх соціальних педагогів.

Упровадження другої педагогічної умови відбувалося через насичення та збагачення змісту підготовки дисциплін та видів діяльності студентів, посилення спрямованості, модернізацію змісту й форми основної дисципліни з підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей.

Третя педагогічна умова уможливила студентам використовувати глибокі професійні знання щодо професійної діяльності майбутнього соціального педагога, самоосвіту випускника та його активність у суспільному житті під час навчання; розвиток логіки, мислення, умінь докладно аналізувати проблему, що склалася у закладі соціального захисту дітей, шукати шляхи її розв'язання; уміння та навички, які спонукали їх до розвитку професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей у процесі соціально-педагогічних практик.

7. Результати експериментальної роботи засвідчили суттєве покращення рівнів підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей. Після проведення формульовального етапу експерименту достатній рівень демонструють 30,3% ЕГ студентів (КГ – 13,5%), середній рівень ЕГ – 49,2% студентів ЕГ (КГ – 43,6%), низький рівень ЕГ – 20,5% студентів (КГ – 42,9%). Для визначення достовірних результатів у процесі експериментальної роботи використано t-критерій Стьюдента.

Отже, аналіз результатів діагностики рівня підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей, проведений на заключному етапі дослідно-експериментальної роботи, виявив позитивну динаміку змін у студентів експериментальної групи, який

дозволив дійти висновку, що запропонована реалізація визначених педагогічних умов із метою підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей є ефективною.

Положення, розглянуті в дослідженні не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей. У перспективі подальшого дослідження необхідно зосередити увагу на розробку специфіки поглибленої підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності з конкретним закладом соціального захисту дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева М. И. Мотивация учения студентов и удовлетворенность выбором вузом / М. И. Алексеева // Эмоциональная регуляция учебной и трудовой деятельности. – Одесса. – 2006. – С. 34 – 37.
2. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 369 с
3. Баєв Б. Ф. Социальные нормы и регуляция поведения / Б.Ф. Баєв. – М., 2008. – 378 с.
4. Баклицький І. О. Психологія праці / І. О. Баклицький. – К. : Знання, 2008. – 655
5. Бассин Ф. В. Еще раз о законах психіки /Ф. В. Бассин // Психологический журнал. – 1992. – № 6. – С.145 – 151
6. Бех І. Д. Виховання особистості : [навч.-метод. посіб.] : у 2-х кн. / І. Д. Бех– К. : Либідь, 2003. – Кн. 2 : Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 344 с
7. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.
8. Божович Л. І. Проблема розвитку мотиваційної сфери дитини / Л. І. Божович / Вивчення мотивації поведінки дітей та підлітків. – М., 1972. – С. 41 – 42.
9. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 204 с.
10. Винославська О. В., Малигіна М. П. Людські стосунки : заочна школа.

Розділ 1. Вертикальні та горизонтальні стосунки в колективі. [Тема 1.1. Ви та ваше ставлення. Поняття установки](#) / О. В. Винославська, М. П. Малигіна // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 6 – 7. – С. 70 – 72.

11. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2003. – 576 с.

12. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ / Л. М. Завацька. – К. : Видавничий Дім „Слово”, 2008. – 240 с.

13. Зязюн І. А. Освітня парадигма – тип культурно-історичного мислення і творчої дії суб’єктів освіти / І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи : збірник наукових праць / за ред. І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. – К. : НТУ „ХП”, 2003. – 680 с.

14. Зайцева Л. А. Оценивание качества педагогической подготовки студентов в вузе средствами мониторинга : дисс. ... канд. пед. наук / Л. А. Зайцева. – Тула, 1999. – 178 с.

15. Зверева І. Д. Соціальна педагогіка : теорія і технології : підручник / [за ред. І. Д. Зверевої]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.

16. Інтегрований курс соціально-педагогічної теорії і практики : навч. посіб. / О. О. Біла, І. М. Богданова, З. Н. Курлянд та ін. // за ред. І. М. Богданової. – Одеса: Пальміра, 2005. – 544 с.

17. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва : навч. посіб. / М. Д. Касьяненко. – К. : Вища шк., 1993. – 320 с.

18. Конюхов Н. І. Словник-довідник з психології / Н. І. Конюхов. – М., 1996. – 160 с.

19. Краткий психологический словарь / ред.–сост. Л. А. Карпенко ; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского.– Ростов н/Д : изд-во „Феникс”, 1999. – 2 изд., расш., испр. и доп. – 512 с.

20. Кузьміна Н.В. Професіоналізм особистості викладача і майстра виробничого навчання: [хрестоматія] / Н.В.Кузьміна [«Педагогічна творчість і майстерність»] / Укл. Н.В.Гузій. – К. : ІЗМН, 2000. – С. 41-47

21. Леонова В. І. Порівняльна характеристика рівнів підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей на прикінцевому етапі експерименту / В. І.Леонова // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса, 2013. – № 5 – 6. – С. 303 – 310.

22. Леонова В. І. Прикінцева діагностика підготовленості майбутніх соціальних

- педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей / В. І. Леонова // Виховання і культура : міжнародний науково-практичний журнал. – Одеса, 2013. – № 2 (33). – С. 77 – 79.
23. Леонова В. І. Структурні компоненти підготовленості майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності у закладах соціального захисту дітей / В. І. Леонова // Наука і освіта : науково-практ. журнал ПНЦ НАПН України. – 2013. – № 1 – 2/СХІІ. – С. 180 – 185.
24. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. / А. Н. Леонтьев. – М. : МГУ, 1975. – 304 с.
25. Лихачев Б. Т. Педагогика. Курс лекций. Учебное пособие для студентов пед. учеб. заведений и слушателей ИПК и ФПК. – М. : Прометей, 1992. – 528 с.
26. Маркова А. К. Психологія професіоналізму / А. К. Маркова. – М. : Міжнародний гуманітарний фонд „Знання”, 1996. – 312 с.
27. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : Навчальний посібник / С. С. Пальчевський. – К. : Кондор, 2005. – 560 с.
28. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий / К. К. Платонов. – М. : Высшая школа, 1984.
29. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : Навчальний посібник для аспірантів і магістрантів / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : ТОВ „Філ-студія”, 2006. – 320 с.
30. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Просвещение, 1976. – 415 с.
31. Слостенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Слостенин. – М. : Просвещение, 1976. – 160 с.
32. Слостенин В. А., Мажар Н. Е. Диагностика профессиональной пригодности молодежи к педагогической профессии / В. А. Слостенин, Н. Е. Мажар. – М., 1991
33. Тюптя Л. Т. Соціальна робота : Навчальний посібник. – К. : ВМУРОЛ „Україна”, 2004. – 408 с.
34. Узнадзе Д. Н. Экспериментальные основы психологии установки / Д. Н. Узнадзе. – Тбилиси : Изд-во АН Грузинской ССР, 1961. – 211 с.
35. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посібник для студ. вищих пед. закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2001. – 528 с. – (Альма-матер).
36. Харченко С. Я. Професійна етика соціального педагога : навч.-метод. посіб.

- для студ. вищ. навч. закл. / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2009. – 562 с.
37. Чорна І. М. Психологічні особливості організації профорієнтаційної роботи в школі / І. М. Чорна. – Тернопіль : ТДШ, 1995. – 76 с.
38. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності. Навч. посіб. / З. М. Шевців – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
39. Шморгун Л. Г. Менеджмент організацій : Навч. Посібник. – К. : Знання, 2010. – 452 с.